

Greenwich'te Bir Osmanlı Subayı: Ali Naci Kurtaran*

An Ottoman Officer in Greenwich: Ali Naci Kurtaran

KASIM HIZLI**

öz

Ali Naci Bey, II. Abdülhamid devri bahriye kurmaylarından Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Reisi Faik Paşa'nın oğludur. 1891 yılında Mekteb-i Bahriye'den dereceyle mezun olmuştur. Eğitimini ilerletmek için İngiltere'ye gitmek isteyen Ali Naci Bey'in yurtdışına gitmesine müsaade edilmemiştir. Bu durum Ali Naci Bey'in içindeki hevesi söndürmemiş, bilakis yurtdışına gitme isteğini arttırmıştır. Ali Naci, 1891 yılında İngiltere'ye bir gemi güvertesinde kaçak yollarla giderek Greenwich'teki Royal Naval College'de eğitimini sürdürmüştür. Bu çalışmada Ali Naci Bey'in biyografisi, aile bağları ve mesleki kariyeri ortaya konmuştur. II. Abdülhamid döneminde genellikle siyasi sâiklerle yapılan firarların aksine eğitim için yapılan bu firarın altında yatan dinamikler irdelenmiştir. Ali Naci Bey'in firarının aile içinde ve saray çevresindeki etkilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bahriye Mektebi, Royal Naval College, Faik Paşa, II. Abdülhamid

ABSTRACT

Ali Naci Bey was the son of Faik Pasha, who was the Chief of the Naval Staff during the reign of Abdülhamid II. He graduated from the Naval School with merits in 1891. As a reward, he was to be sent to England for education. However, his father did not allow him to go and thus, he missed the opportunity for education abroad. Wanting to further his education, Ali Naci boarded a ship as a fugitive and went to England to continue his education at the Royal Naval College in Greenwich. This study presents the biography, family bonds and professional career of Ali Naci Bey. Contrary to escapes which generally used to be conducted with political impulses during the reign of Abdülhamid II, the study examines the dynamics underlying

* Makale geliş tarihi: 20 Ekim 2022, kabul tarihi: 23 Kasım 2022, araştırma makalesi.

** Dr., T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, İstanbul/Türkiye, kasimhizli@gmail.com, ORCID

this escape which was conducted for the sake of education. This study discusses the impacts of Ali Naci Bey's escape on his family and the palace.

Keywords: Naval School, Royal Naval College, Faik Pasha, Abdülhamid II

Giriş

II. ABDÜLHAMİD devri bahriyesinin önemli simalarından Faik Paşa'nın oğlu Ali Naci Bey öğrencilik, subaylık ve sivil hayattaki faaliyetleriyle dikkat çekici bir şahsiyettir. Siyasi firarların yaşandığı bir dönemde eğitim idealini gerçekleştirmek için yurtdışına kaçışı ve döneminin en prestijli deniz okullarından Greenwich'teki Royal Naval College'deki eğitimi, bu sıradışı karakteri araştırma fikri doğurmuştur. Babası Faik Paşa'yla yaşadığı çatışma, 1909 yılında İttihat ve Terakki hükûmeti döneminde maruz kaldığı statü kaybı ve Cumhuriyet devrindeki sıradan yaşamı, önümüze imparatorluğun çalkantılı yıllarından nasibini almış bir portre koymaktadır. Bu çalışma, imparatorluktan Cumhuriyet'e uzanan süreçte hayat süren sıradışı bir bahriye subayının biyografisi üzerinden bir aile ve üç dönemi değerlendirme fırsatı vermektedir.

Biyografisi

Ali Naci Bey, II. Abdülhamid döneminin önde gelen Bahriye ümerasından Erkân-ı Harbiye-i Bahriye reislerinden Faik Paşa'nın (d. 1846 - ö. 1909) oğludur.¹ Annesi Faik Paşa'nın ilk eşi Salise Hanım'dır. Salise Hanım'ın soyu anne tarafından Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı (Nafi Baba Tekkesi) şeyhlerinden Mahmud Baba'ya, baba tarafından Navarin kahramanı Ferik Şişman Ahmed Paşa'ya dayanmaktadır.²

¹ **Faik Paşa:** Asıl adı Süleyman Faik olup 1846 yılında İstanbul'da Hekimoğlu Ali Paşa Mahallesi'nde doğmuştur. Girit Evkaf Müdürü Hasan Efendi'nin oğludur. 1858 yılında Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne'ye girmiş ve 1864 yılında buradan mezun olmuştur. Bağdat Valisi Namık Paşa'nın talebi üzerine 1865 yılında Basra Körfezi için iki savaş gemisi gönderilmiş, Faik Bey mülazım-ı evvel rütbesiyle Bursa korvetinde görev almıştır. Bursa ve İzmir korvetleri Süveyş Kanalı henüz açılmadığı için on beş aylık yolculuğun ardından Ümit Burnu yoluyla Basra'ya ulaşmıştır. Bu yolculuğa ait izlenimleri *Seyahatname-i Bahr-i Muhit* ismiyle basılmıştır. Faik Bey, Mahmud Nedim Paşa'nın yaverliğini yapmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde deniz kuvvetlerinde görev almıştır. 1886 yılında Erkan-ı Harbiye reisliğine tayin edilmiştir. 1901 yılında aleyhine verilen jurnalden dolayı Malta'ya firar etmiştir. Jön Türk Devrimi'ne kadar Mısır ve Kıbrıs'ta yaşamıştır. Devrimden sonra İstanbul'a dönmüş, rütbelerinin iadesi için mücadele etmişse de başarılı olamamıştır. *Ceride-i Bahriye*'de aleyhinde çıkan bir yazıyı okuduktan sonra 30 Ocak 1909 tarihinde vefat etmiştir. İstanbul Acıbadem'de kendi adıyla anılan bir camisi bulunmaktadır. Bk. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK), 192/21; İbrahim Alaettin Gövsa, "Süleyman Faik Paşa", *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, (İstanbul: Yedigün Neşriyat, Tarihsiz), s. 130; Reşad Ekrem Koçu, "Faik Paşa (Süleyman)", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. X, (İstanbul: Koçu Yayınları, 1971), s. 5498; Mehmed Zeki Pakalın, "Faik Paşa (Süleyman Faik Paşa)", *Sicill-i Osmani Zeyli-Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi*, Haz. Özen Tok-Hava Selçuk, C. VI, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), s. 50-52; Mehmet Korkmaz, *Basra Körfezi'nde Osmanlı Denizcilik Faaliyetleri (1847-1914)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021), s. 11-44; Mehmet Korkmaz, "İstanbul'dan Basra'ya Gönderilen İlk Osmanlı Harp Gemileri: Bursa ve İzmir Korvetlerinin Seyir Günlüğü (24 Eylül 1865-3 Aralık 1866)", *Tarih Dergisi*, 69 (2019/1), 87-112.

² Osman Öndeş, *Bin Renk Bir Ömür Sefire Emine Esenbel'in Anıları*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004), s. 17; Prof. Dr. Selçuk Esenbel ile telefon görüşmesi (1 Mayıs 2021).

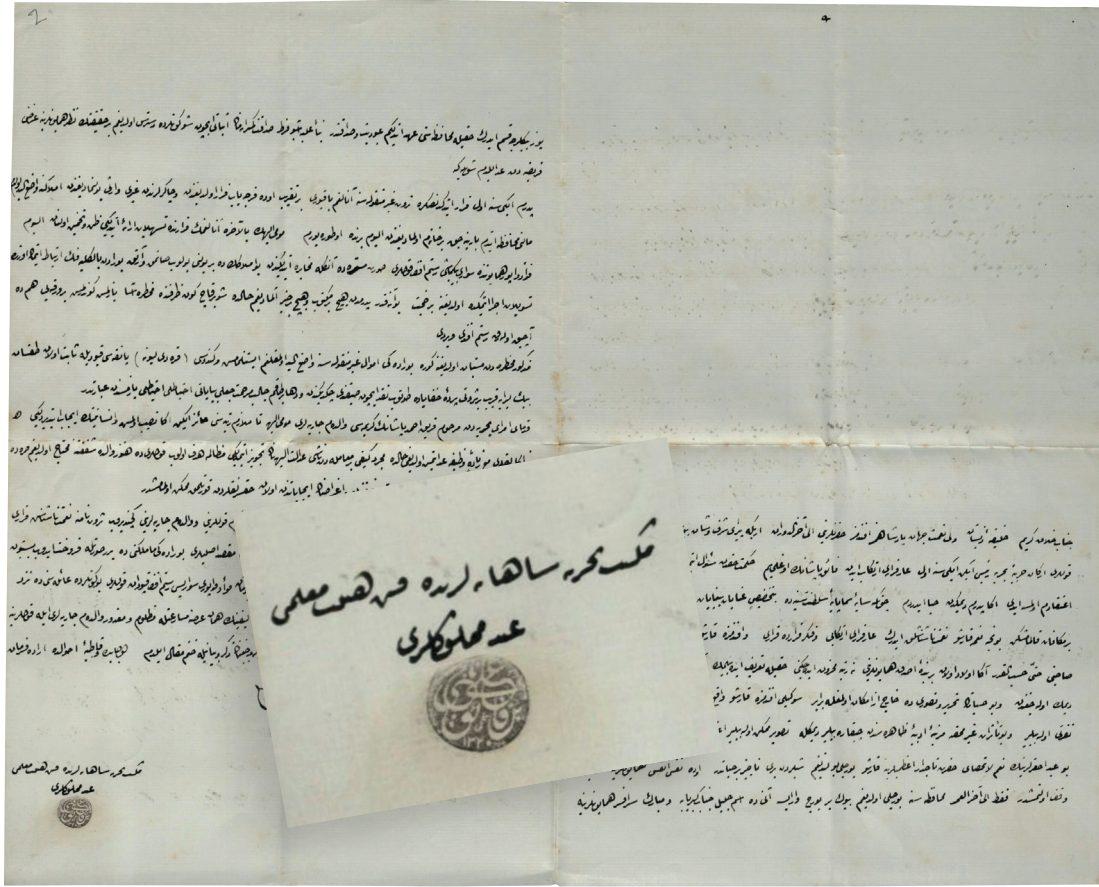
Resim 1: Ali Naci Bey'in babası Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisi Faik Paşa

(Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, 90850/176)

Ali Naci, Fatih'te doğmuştur. Babası gibi denizciliğe meraklı olduğu için Bahriye Mektebi'nde eğitim görmüştür. 1 Haziran 1898'de binbaşı, 19 Eylül 1900'de yarbay, 23 Temmuz 1908'de albaylığa yükselmiştir. Jön Türk Devrimi'nden sonra yapılan tensikatta Tasfiye-i Rütüb Kanunu gereği 7 Ağustos 1909 nasıplı (tayinli) binbaşı sayılmıştır.³ II. Meşrutiyet'ten sonra Kala-i Sultaniye Kuva-yı Mürettebesi Kumandanlığı Erkan-ı Harbiyesi, muvakkaten Birinci Daire Şube Müdürlüğü, Seyr-i Sefain Kurs Müdürlüğü, *Peyk-i Şevket* süvarisi, Seyr-i Sefain İhtisas ve Kurslar Müdürlüğü, Karadeniz Boğazı Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı bünyesinde istihdam edilmiştir.⁴

³ Fahri Çoker, *Deniz Harp Okulumuz 1773*, (İstanbul: T.C. Deniz Basımevi, 1977), s. 61.

⁴ BOA, Deniz Tarihi Arşivi, (DTA.YKL.d), 3942/243-244.

Resim 2: Ali Naci Bey'in mührü: Mekteb-i Bahriye-i Şahanelerinde Fenn-i Heyet Muallimi
Abd-i Memlûkleri Ali Naci bin Faik
(Kaynak: BOA, Y.A.RES, 119/86)

22 Ocak 1917'de emekli olduktan sonra Amerikan Sefarethanesi'nde çalışmıştır. Ömrünün son yıllarını Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı'nda geçirmiştir. Akralarının aktardığı bilgiye göre beline kuşandığı tabancayla dergâha ait tarlaların ekim-biçimine nezaret etmiş ve asabi tavırlarından dolayı “Deli Ali Bey” olarak anılmıştır.⁵ 1934 yılında “Kurtaran” soyadını almıştır. 10 Mayıs 1942 tarihinde vefat etmiştir.⁶ Cenazesi Bahriye erleri tarafından kaldırılmış, Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı haziresine defnedilmiştir.⁷

Eğitim İçin Firar Etmek

Ali Naci, parlak ve macera dolu bir eğitim kariyerine sahiptir. 14 Nisan 1891'de Mekteb-i Bahriye'den birincilikle mezun olmuştur.⁸ Eğitimini ilerletmek için yurtdışına gitmek istemiş, babasının karşı çıkışına rağmen 19 Mayıs 1891 tarihinde

⁵ Prof. Dr. Selçuk Esenbel ile telefon görüşmesi (1 Mayıs 2021).

⁶ BOA, DTA.YKL.d., 3942/243-244.

⁷ Prof. Dr. Selçuk Esenbel ile telefon görüşmesi (1 Mayıs 2021).

⁸ Şefire Emine Esenbel'in Anıları, s. 18-21.

Dolmabahçe önünde demirleyen bir İngiliz gemisine gizlice binerek İngiltere'ye firar etmiştir:

“Erkan-ı Harbiye-i Bahriye reisi ferik Faik Paşa'nın mahdumu olup bu sene Mekteb-i Bahriye'den ikmal-i tahsil eyleyerek mülazım rütbesiyle Girid'e sevk edilecek olan Ali Bey, pederi tarafından görmekte olduğu muamele-i şedideden dilgîr olduğu halde geçen Salı günü Dolmabahçe önünde demir üzerinde bulunan bir İngiliz sefinesine râkiben cihet-i dest-i azimeti gayr-ı malum olarak firar etmiş ve sebab-i firarı ber-vech-i maruz pederinin şiddet-i muamelesi olduğu bilcümle ailesinin taht-ı tasdikinde bulunmuş ve mumaileyh firar edeceğine dair hiç kimseye bir şey söylemeyip bir gûnâ mektup ve evrak da bırakmamış olmakla berâ-yı malumat arz olunur.”⁹

Ali Naci'nin firarı, ailesinde ve sarayda şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bahriye Nezareti, Ali Naci'nin yurda iadesini Londra Sefareti'nden talep etmiştir. Londra Sefareti, Ali Naci'nin sefarete iltica ettiğini ve en kısa sürede yurda iade edileceğini bildirmiştir:

“Mehmed Selim nam talim sefine-i hümayununa mensup olup bu kere firaren Londra'ya azimet ettiği 13 Mayıs 1307 tarihli tahrirat-ı aliyye-i nezaret-penahileriyle işar ve ihbar buyurulan mülazım-ı sani Ali Naci Efendi bu sabah sefaret-i seniyye bi'l-vürud hareket-i vakiasından dolayı beyan-ı nedametle qfv ve atıfet-i seniyye arz-ı dehalet etmiş olduğu ve elyevm ataşenaval Cemil Efendi'nin refakatinde olup bir vapur zuhurunda Dersaadet'e avdet etmek üzere çend gün kadar burada ikamet edeceği, tıbk-ı işar-ı devletleri veçhile teshil-i esbab-ı azimetine müsaraat kılınacağı cevaben izbar olunur.”¹⁰

Sultan II. Abdülhamid aynı yıllarda siyasi muhalefet amacıyla Avrupa'ya firar edenlerin meseleleriyle ilgilenmekteydi. Ali Naci, Bahriye Nezareti'nin önde gelen amirallerinden birinin oğlu olduğu için firarı, saray için önem arz etmektedir. Yapılan tahkikatta firarın siyasi sebeplerle yapılmadığı anlaşılmıştır. Her ne kadar Londra Sefareti, Ali Naci'nin İstanbul'a gönderileceğini yazsa da Ali Naci'nin böyle bir düşüncesi yoktur. Londra'da kalma niyetinde olan Ali Naci, kaçtığı geminin kaptanı Woodbridge sayesinde iş bulmakta zorlanmamıştır. Kaptan Woodbridge'in, *“Young man, make money legally if you can, make money!”*¹¹ tavsiyesiyle Deniz Ticaret Okulu'na kaydolmuş ve kılavuz kaptanlık diploması almıştır. Bir süre Thames Nehri'nde kılavuz kaptan olarak görev yapmıştır. Bir firarının Londra'da geçinebileceği miktarda para kazanmaya başlayınca kılık kıyafetini düzelterek eski hayalini gerçekleştirmenin yollarını aramıştır. Ancak babasının firar meselesinde padişah karşısında güç durumda kalmaması için yurda dönmüştür. Yurda dönen Ali Naci'ye babası Faik Paşa'nın muamelesi yine sert olmuş, oğluna sürgün muamelesi yaparak Girit'e göndermiştir.¹²

⁹ BOA, Y.PRK.ASK, 72/18 (23 Mayıs 1891).

¹⁰ BOA, Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3), 381/5 (9 Haziran 1891).

¹¹ “Genç adam, becerebilirsen meşru yoldan para kazanmaya bak!”

¹² Sefire Emine Esenbel'in Anıları, s. 12-14, 19-20.

Ali Naci, babasından gördüğü ağır muameleden annesini haberdar ederek yardım istemiştir. Annesi Salise Hanım durumu saraya bildirerek oğlunun eğitimini ilerletmesi için Londra'ya gönderilmesini talep etmiştir.¹³ Ali Naci, firarından iki yıl sonra bu kez Sultan II. Abdülhamid'in iradesiyle tekrar Londra'ya gönderilmiştir:

“Bahriye Nazırı devletlü Hasan Paşa hazretlerinin mahdum-ı âlileri yaveran-ı hazret-i taç-dâriden mülazım hamiyetli Rüşdü Bey ile Erkan-ı Harbiye-i Bahriye reisi ferikan-ı kiramdan saadetlü Faik Paşa hazretlerinin mahdumları mülazım hamiyetli Ali Naci Bey geçen sene Mekteb-i Fünun-ı Bahriye'den bâ-şehadetname neşet etmelerine ve tevsî-i malumat etmek ve badehu bir müddet İngiltere donanmasında zabıtlikle bulunarak ameliyat görmek üzere Londra'ya azimetlerine bi'l-istizan irade-i seniye-i cenab-ı şehriyari şeref-sudur eylemesine mebni mumailiyehima geçen Salı günü Mesajeri Kumpanyası vapuruna râkiben ve Londra'ya müteveccihen hareket eylemişlerdir.”¹⁴

Greenwich College'de Bir Osmanlı Subayı

Greenwich'teki Royal Naval College, esasında yalnızca İngiliz vatandaşlarının eğitim görebildiği bir okuldur. Ancak ikili anlaşmalarla yurt dışından gelen misafir öğrenciler de bir süre kolejde kurs görebilmektedir. Yabancı öğrenciler için kurs süresi dokuz aydır. Öğrencilerde aranan şartların başında İngilizce ve matematik bilgisi gelmektedir. Kalacak yer sıkıntısından dolayı öğrenci kolej dışında kalmak durumundadır. Dokuz aylık kurs ücreti ise £31.10s'tir (bugünkü değeriyle 2.890 dolar).¹⁵

Ali Naci'nin koleje kabul edilmesi için Londra Sefiri Rüstem Paşa, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Rosebery nezdinde girişimde bulunmuştur. Londra'daki Osmanlı Bankası aracılığıyla kurs ücretinin ödenmesi ve yapılan imtihanda genç teğmenin dil şartı ve matematik bilgisinin yeterli olduğunun anlaşılması üzerine kaydı yapılmıştır.¹⁶ 1 Ekim'de eğitime başlayan koleje, Ali Naci'nin kaydı bürokratik gecikmeler sebebiyle 26 Ekim 1893'te yapılmış, bu tarihten itibaren astronomi ve bahriye haritacılığı dersleri almaya başlamıştır.¹⁷

Denizcilerin seyahat esnasında yerlerini tespit edebilmesini sağlamak için oluşturulan başlangıç meridyenine ev sahipliği yapan Kraliyet Gözlemevi'ni bünyesinde barındıran Royal Naval College, Londra'nın Thames Nehri kenarında kurulmuştur. On yedinci yüzyılda bahriye hastanesi olarak inşa edilen kolej binası 1873 yılından itibaren kraliyet denizcilik okulu olarak hizmet vermeye başlamıştır.

¹³ Sefire Emine Esenbel'in Anıları, s. 20.

¹⁴ “Şuûnât-ı Mütferrika”, *Ceride-i Bahriye*, Sayı 104, 23 Temmuz 1893, s. 35.

¹⁵ <https://www.nationalarchives.gov.uk/currency/#currency-result> (Erişim tarihi 20 Ekim 2022).

¹⁶ Ali Naci Bey'in deha derecesince matematik bilgisine sahip olduğu yakınları tarafından ifade edilmiştir. Prof. Dr. Selçuk Esenbel ile telefon görüşmesi (1 Mayıs 2021).

¹⁷ BOA, HR.SFR.3, 408/63; 408/70; 409/81; 409/90; 409/99; 409/101; Michael Talbot, “Ali Naci Goes to Greenwich: The Education of a Late Ottoman Naval Officer”, <http://www.docblog.ottomanhistorypodcast.com/2015/09/ali-naci-goes-to-greenwich-education-of.html>.

Resim 3: Greenwich'te bulunan Royal Naval College

(Kaynak: <https://www.getyourguide.co.uk/old-royal-naval-college-13213/?fromCollection=1101>)

Kolejin amacı, bir deniz subayının yerine getirmesi istenen çeşitli görevler için yeteneklerini geliştirmektir. Kolejde matematik, kimya, fizik, buhar, haritacılık, deniz mimarisi, deniz mühendisliği, dil, resim, navigasyon, deniz astronomisi ve tahkimat eğitimi verilmektedir. Kolej, Greenwich'te eğitim vermeye başladıktan sonra dışardan öğrenci alımına başlamıştır. Erken tarihte Rus subayların eğitim gördüğü kolejde Japon ve Çin subayları da eğitim almıştır. Eğitim gören yabancı subaylar arasında Yan Fu gibi Batılı fikirleri XIX. yüzyılın sonlarında ülkesine tanıtan ve Mao rejimine ilham veren kültür taşıyıcıları da vardır.¹⁸

Bahriye Mektebi'nin Unutulmaz Hocası: “Zıdır Ali Bey”

Ali Naci, Royal Naval College'deki eğitiminin ardından 19 Şubat 1895 tarihinde yurda dönmüş ve Mekteb-i Bahriye'de Hendese muallimliği yapmıştır.¹⁹ Ali Naci Bey'in hafızalara kazınan görevi ise 1899-1908 yılları arasında icra ettiği Mekteb-i Bahriye Seyr-i Sefain ve Hey'et-i Bahriye muallimliğidir.²⁰ Öğrencilerinden Emin Yüce, Ali Naci Bey'i şu cümlelerle anlatır:

“Heyet-i Bahriye ve Mesaha muallimi idi. Sınıf birinciliğiyle çıkmış ve İngiltere'ye götürülüp Greenwich Dârulfünunu'nda ikmal-i tahsil ederek süratle terakki etmişti. Gayet zeki ve ulûm-ı riyaziye ve heyette malumat-ı vâsia sahibiydi. Mükemmel İngilizce ve Fransızca bilirdi. Fevkalade şedîdü'l-mizaç ve serîü'l-intikalı. Tedris ettiği Bahriye ikinci sınıf talebesini dahi pek şiddetle döver ve en acı sözleri söylemekten çekinmezdi. Vazife ve ders haricinde pek tatlı

¹⁸ Christopher Lloyd, “The Royal Naval Colleges at Portsmouth and Greenwich”, *The Marine's Mirror*, 1966, 52/2, s. 150-151.

¹⁹ *Salname-i Bahri*, Dersaadet 1315, Matbaa-i Bahriye, s. 60.

²⁰ *Bahriye Salnamesi*, Dersaadet 1317, Matbaa-i Bahriye, s. 61; *Bahriye Salnamesi*, Dersaadet 1318, Bahriye Matbaası, s. 62.

*konusur[du], gayet nükte[dân] ve laubali tabiatlı idi. Sözüünü ve fikrini bilâperva açıkça söylediği için herkesle geçinemezdi. İlan-ı Meşrutiyet'te miralaylığa terfi olunduyca da biraz sonra tasfiye-i rütbeye uğrayarak binbaşılığa tenzil edildi. Harb-i Umumi'de tekaüt edildi. Bahriye Erkân-ı Harbiye reisi iken Mısır'a firar eden Faik Faik Paşa'nın yegâne oğlu olduğu ve iyice serveti bulduktan başka memleketin en malumatlı adamlarından olduğu halde köşkünde ve arazisinde çiftçilikle imrâr-ı vakt eder, köylü kıyafetinde öküz arabasını kendi kullanır ve süt satarak namuskârâne geçinir[di]. Talebe arasında "Zıtır Ali Bey" namıyla maruftu."*²¹

II. Abdülhamid'e bağlılığıyla bilinen Ali Naci Bey'in Jön Türk Devrimi'nin ardından 1909 yılında rütbesi düşürülmüştür. Yaşadığı onur kırıcı muamele, İttihat Terakki idaresine olan aleyhtarlığını artırmış, zamanla İttihatçıların keskin bir muhalifi hâline geldiği akrabaları tarafından ifade edilmiştir.²² Bu durum Ali Naci Bey gibi iyi yetişmiş bir subaydan istenen verimin alınmasını engellemiştir.

Ailesi

Ali Naci Bey, Nuri Pirî Bey'in kızı Fevziye Hanım'la evlenmiştir. Çiftin dört çocuğu olmuştur: Ahmed İhsan, Hasene, Hasan, Emine Rabia. Ahmed İhsan ve Hasan, babası ve dedesi gibi bahriyelidir. Ahmed İhsan, 17 Mayıs 1899 tarihinde Yeniçeşme'de doğmuştur. 1 Mart 1919'da Mekteb-i Bahriye'den mezun olmuştur. Ahmed İhsan, deniz talebeliğini Almanya Bahriye Mektebi'nde (Marineschule Mürwick 'MSM') yapmıştır. Ahmed İhsan ya da bilinen ismiyle İhsan Naci, Gv. Kd. Yüzbaşı iken 15 Eylül 1929 tarihinde vefat etmiştir.²³ Annesi tarafından Heybeliada'ya defnedilmiş ancak babası mezarı Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı'na nakletmiştir.²⁴

Ali Naci Bey ve Fevziye Hanım çifti huzurlu bir evlilik hayatı sürmemiştir. Fevziye Hanım'ın Avrupalı bir kadın gibi hayat sürmesi, Ali Naci Bey'in ise dindar ve muhafazakâr bir aileden gelmesi çiftin anlaşmazlığını artırmıştır. Sık sık tekrarlanan geçimsizlik sebebiyle Fevziye Hanım, Heybeliada'daki babasının yanına taşınmıştır. Çift arasındaki son ve büyük anlaşmazlık ise oğulları İhsan Naci'nin ölümü üzerine yaşanmıştır. Aileyi son derece kederlendiren bu ölüm üzerine Ali Naci Bey cenazeyi Heybeliada'dan alarak Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı'na götürmesi, eşi ve çocuklarını kendisinden daha da uzaklaştırmıştır.²⁵

Ali Naci Bey'in diğer oğlu Hasan (Dengiz), Heybeliada'da doğmuştur. 1 Kasım 1931 tarihinde Mekteb-i Bahriye'den mezun olarak deniz subayı çıkmıştır. 31 Ağustos 1939'da sanayi-i harbiye yüzbaşısı olmuştur.²⁶ 30 Ağustos 1959'da tuğamiralliğe

²¹ Emin Yüce, *Abdülhamid Donanmasında Bir Bahriyeli-Donanma Zabiti Emin Yüce'nin Hatıraları*, Haz. Şakir Batmaz, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), s. 52-53.

²² Ali Naci Bey'in, evde velev ki bakkal çırağının adı olsun "Enver" isminin (Enver Paşa çağrışımından dolayı) anılmasına müsaade etmediği, ittifak kurulan Almanlar'ı beğenmediği bilinmektedir. Almanlar hakkında, "A person who eats potato can not be intelligent" (Patatesle beslenen zeki olamaz) şeklinde bir tanımlama yaptığı, İngiliz politikası taraftarı olduğu bilinmektedir. Prof. Dr. Selçuk Esenbel ile telefon görüşmesi (1 Mayıs 2021).

²³ Çoker, *Deniz Harp Okulumuz 1773*, s. 106-107.

²⁴ Prof. Dr. Selçuk Esenbel ile telefon görüşmesi (1 Mayıs 2021).

²⁵ *Sefire Emine Esenbel'in Anıları*, s. 28-31.

²⁶ "Ordu Terfi Listesi", *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1939, s. 6.

yükselmiştir. 20 Ağustos 1960 tarihinde yüksek mühendis tuğamiral rütbesiyle emekliye ayrılmıştır.²⁷

Ali Naci Bey'in kızı Hasene Hanım, Abdurrahman Raif Tlabar'la evlenmiştir. Füsün ve Aydın isimli iki çocukları olmuştur. Hasene Tlabar, 22 Nisan 1989'da vefat etmiştir.²⁸

Ali Naci Bey'in diğer kızı Emine Rabia Hanım'dır. Arnavutköy Kız Amerikan Koleji'nde eğitim görmüştür. Çorlulu Zâdeler'den Dışişleri Bakanı Büyükelçi Melih Rauf Esenbel'le evlenmiştir. Çiftin Selçuk ve Ahmet isimli iki çocuğu olmuştur. Emine Esenbel, 26 Şubat 2010 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.²⁹

Ali Naci Bey ve Fevziye Hanım, geçimsizlik sebebiyle ayrılmıştır. Çiftin çocukları annelerinin yanında büyümüştür. Babalarıyla yaşadıkları anlaşmazlıktan dolayı "Kurtaran" yerine "Dengiz" soyadını almışlardır. Ali Naci Bey'in eşi Fevziye Dengiz, 1972 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.³⁰

Aile her ne kadar Ali Naci Bey'le farklı soyadı alıp uzak yaşasa da kendilerini manevi olarak "Nafi Baba Tekkesi mensupları soyuna" yakın hissetmiştir. Ali Naci Bey'in denizcilikle ilgili kitapları, torunu Prof. Dr. Selçuk Esenbel tarafından Deniz Müzesi'ne bağışlanmıştır.³¹

Babalar ve Oğullar

Ali Naci'nin babası Bahriye Erkan-ı Harp reisi Faik Paşa, kronik karaciğer rahatsızlığı sebebiyle tedavi için belli aralıklarla yurtdışına gitmiştir.³² 1901 yılında zatürreye yakalanınca sağlığına iyi gelecek ılıman iklimli bir bölgede görev talep etmiştir. Faik Paşa, yaptığı mükerrer müracaatlara karşılık bulamayınca ve aleyhinde verilen jurnallerden haberdar olunca 22 Ağustos 1901 tarihinde Malta'ya firar etmiştir.³³

Bahriye bürokrasisinin tepe noktasındaki bir amiralin firarı saray çevresinde telaşa sebep olmuştur. Babasının firarı üzerine gözler oğlu Ali Naci Bey'e çevrilmiştir. O sıralar Mekteb-i Bahriye Fenn-i Hey'et muallimliği görevinde bulunan ve eski bir firari olan Ali Naci Bey'in tekrar yurtdışına gidebileceği hesaba katılarak gözetim altında tutulmuş olma ihtimali kuvvetlidir. Ancak Ali Naci Bey'in firar gibi bir düşüncesi yoktur. Üstelik arasının açık olduğu ve problemlili bir ilişki yaşadığı babasının firarından oldukça rahatsızdır. Jön Türklerden nefret eden ve II. Abdülhamid idaresine bağlılığıyla bilinen Ali Naci Bey, babasının gayrimenkullerini satmak için kendisine müracaat eden bir bahriye subayını saraya ihbar etmiştir.

²⁷ Çoker, *Deniz Harp Okulumuz 1773*, s. 34, 61.

²⁸ "Vefat", *Milliyet*, 25.04.1989, s. 14.

²⁹ "Vefat", *Cumhuriyet*, 26 Şubat 2010, s. 11.

³⁰ "Vefat", *Milliyet*, 2 Mayıs 1972, s. 2.

³¹ Prof. Dr. Selçuk Esenbel ile telefon görüşmesi (1 Mayıs 2021). Kitapların listesi için bk. EK-I

³² "Vekayi-i Dahiliye-i Bahriye", *Ceride-i Bahriye*, Sayı 301, 20 Kasım 1900, s. 146.

³³ BOA, Hariciye Nezareti Siyasi Kalemi (HR.SYS), 1802/42; 1812/3 (27 Ağustos 1901); Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS), 419/52 (27 Ağustos 1901).

İlginç bir baba-oğul ilişkisinin sergilendiği aşağıdaki mektup Ali Naci Bey'in psikolojik durumunu yansıtmaktadır:

“Cenab-ı hallâk-ı kerim halife-i zîşân-ı velinimet-i cihan padişahımız efendimiz hazretlerini ila ahiri'd-deveran erike-pirâ-yı şeref ü şan buyursun, âmin ve bihi nestaîn. Kulları Erkan-ı Harbiye-i Bahriye reisi iken iki sene evvel âr-ı firarı irtikab eden Faik Paşa'nın oğluyum. Hikmet-i Hak'tan sual etmek hikmet-i diniye mukteziyatından olmadığına itikadım olmasa idi ona pederim demekten hayâ ederdim. Çünkü saye-i semapâye-i saltanat-ı seniyede tahsis-i inayat-ı bipayân-ı hazret-i tacdariyle nail olamadığı hiçbir mükafat kalmamışken bunca niama karşı nimet-nâşinaslık ederek âr-ı firarı irtikabı ve fikr-i firarda kararı ve efendimize karşı min külli'l-vücuha adem-i itimadı her vicdan sahibini hatta hasbelkader ona evlad olan bir bende-i asdak-ı hümayunlarını ne rütbe mahzun edeceğine hakkiyle edebilmek onlardan mütevellid bilcümle teessürata hudud vermek demek olacağından ve bu hissiyatın tahrir ve tasviri de hariç ez-ımkân olmakla sevgili efendimize karşı vaki olan bu kabil ihanâtin evladın bile badi-i nefreti olabilir ve bu teessürat-ı gayr-ı muhikka mertebeye-i edebiyye-i zahiresinden çıkarılabilir demekle tasvir mümkün olabilir itikadındayım.

Bu abd-i ahkârları niâm-ı lâ-tühâ-yı hazret-i tacdâr-ı azamilerine karşı borçlu bulunduğum şeylerden biri naçiz bir hayattır. O da nefis-i enfüs-i hümayunlarına hemîşe vakfolumuştur. Fakat ilâ ahiri'l-ömür muhafazasını borçlu olduğum büyük bir borç varsa onu da ism-i celil-i cenab-ı kibriyaya ve mübarek ser-efser-i hümayunlarına yüz binlerce kasem ederek hakkiyle muhafazasını ahdettiğim ubudiyet ve sadakattir. Binaenaleyh işbu fart-ı sadakat-i kemteranemin isbatı için şu günlerde destres olduğum bir hakikatin nazar-ı hümayunlarına arzunu farizadan addeyledim. Şöyle ki;

Pederim iki sene evvel firar ettikten sonra servet-i gayr-ı menkûlesine analığım [Münevver Hanım] bakıyordu. Ber-takrib o da ferceyâb-ı firar olduğundan ve çâkerlerinden gayrı varisi bulunmadığından emlakine vâzu'l-yed oldum. Malını muhafaza ettim. Barınacak bir hanem olmadığından elyevm birinde oturuyorum. Mumaileyhin bilahare analığımın firarında teshilat irae ettiği zan ve tahmin olunan elyevm Fuad Vapur-ı Hümayunu'nda süvari Binbaşı Rüstem Efendi kulları suret-i setrede onunla muhabere ettiğinden bu emlakini de bir yolunu bulup satmak ve artık buradan bilküllüye fekk-i irtibat etmek üzere tesvilat icra etmekte olduğuna bir hüccet bu ana kadar pederimden hiçbir mektup ve hiçbir haber alamadığım halde şu birkaç gün zarfında muhtıra-âsâ yazılmış gönderilmiş bir varakayı hem de açık olarak Rüstem Efendi verdi.

Mezkûr muhtıradan müsteban olduğuna göre buradaki emval-i gayr-ı menkûlesine vâzu'l-yed olmaklığım istenilmemiş ve kendisi Credit Lonnais Bankası kuyûduyla sabit olan doksan bin liraya karib bir serveti perde-i hafâyada tutup nakit için sıkıntı çektiğinden ve daha birtakım calib-i merhameti câli beyânatı yazmasından ibarettir.

Kudema-yı ümera-yı Bahriye'den merhum Ferik Ahmed Paşa'nın kerimesi validem cariyeleri mumaileyh ta mülazım rütbesini haiz iken ona nasib olmuş ve insaniyetin icab ettirdiği fedakârlıkları maa ziyade vazife addetmiş olduğu halde mücerred keyfi bir muameleden nâşi adalet-i ilahiyenin tecviz etmediği mezalime hedef olup kulları da henüz valide şefkatine muhtaç olduğum sırada nice zulümlere müstağrak olduğumuz cihetle kendilerinin tâb-ı garazından ve garazının icabâtından olan haksızlıklardan kurtulmak mümkün olamamıştır.

Gerçi kulları niâm-ı lâ-tuhsâ-yı padişahi ile namuskârane maaş-ı muhassasamla kesret üzere bulunan ailem kullarını ve validem cariyelerini geçindirip servet namına nimet-nâşinas firarı bir pedere mücerred saye-i şahanelerinde hiçbir suretle arz-ı ihtiyaç etmeyecek mertebede isem de bunların maksad-ı aslileri buradaki mâ-melekini de birer suretle fûruht edip büsbütün kat-ı irtibat etmek emel-i mahsusunda buldukları evvelce hiss olunmuş ve mumaileyh ile suret-i

müstemerrede muhaberede bulunan Fuad Vapuru süvarisi Rüstem Efendi kapudan kulları bu günlerde ailesini de nezd-i çakeriye göndererek hatta vekâleti bile geleceğini beyan etmesiyle mün-küllî'l-vücûh zahire çıkmış olduğuna binaen keyfiyetin hemen arzına müsâraatla mazlum ve mağdur validem cariyeleri ile kullarına inayet-i hakdan ve cihan değer sahabet-i tacdâr-ı azamilerinden büyük bir istinadgâh ve bir âlî melce ve penah olamayacağını zikir ü beyanıyla hatm-i makâl eyledim. Ol babda ve kâtibe-i ahvalde irade-i ferman ve lütf-ı bî-payan padişah-ı amimül-ihsan velinimet-i cihan efendimiz hazretlerindir.

Mekteb-i Bahriye-i Şahanelerinde Fenn-i Heyet Muallimi

Ali Naci bin Faik”³⁴

Ali Naci Bey arzuhalinde öncelikle babasının firarını utanılacak bir davranış olarak nitelemektedir. Küçük yaştan itibaren kendisine ve annesine olan muamelesinden dolayı babası ile arasında sadece biyolojik bir akrabalık kaldığını, kendisine baba demekten utandığını ifade etmektedir. Babasının padişah sayesinde tüm dünya nimetlerine ve rütbelerine eriştiği halde ona ihanet etmesini tasvip etmemektedir. Kendisi padişaha gayet sadık olduğundan sadakati gereği edindiği bilgiyi haber vermek istemiştir. Ali Naci Bey'in iddiasına göre Faik Paşa, gayrimenkullerinin satışı için *Fuad Vapur-ı Hümayunu* Süvari Binbaşı Rüstem Efendi aracılığıyla kendisine haber göndermiştir. Rüstem Efendi, Faik Paşa'nın ikinci eşi Münevver Hanım'ın firarına yardım eden ve paşanın İstanbul'daki işlerini gizlice yürüten bendelerinden birisidir. Ali Naci Bey resmî olarak kendisi ve annesinin de hakkı olan gayrimenkullerinin satış teşebbüsünden sarayı haberdar ederek satış muamelesinin engellenmesini istemiştir. Bu şekilde hem saraya sadakat ibraz ederek konumunu güçlendirmiş hem de yapılması muhtemel bir satış işleminin önüne geçerek servetini muhafaza etmiştir. Arizadan ayrıca Ali Naci Bey ve annesinin babasıyla aralarının uzun süredir bozuk olduğunu, Faik Paşa'nın ikinci eşi Münevver Hanım'la birlikte yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Bahriye'deki kariyerini biraz da Salise Hanım'ın ailesine borçlu olan Faik Paşa'ya karşı Ali Naci ve annesinin düşmanlık hislerinin artmasına sebep olmuştur.

Acıbadem'deki Köşk

Faik Paşa'nın Acıbadem semtinde yaklaşık 53 dönümlük geniş bir arazi içinde bulunan bir köşkü ve köşkün yanında bina ettirdiği camisi (Faik Paşa Camii) bulunmaktadır.³⁵ Paşa'nın 1901 yılında Malta'ya firarının ardından köşkte Ali Naci Bey ve ailesi yaşamıştır. Ali Naci Bey, eşi Fevziye Hanım'dan ayrıldıktan sonra köşkte yalnız yaşamış, zaman zaman köşkün üst katını kiraya vermiştir. Köşk ve arazisi muhtelif zamanlarda “*yok pahasına*” elden çıkmıştır.³⁶ 1939 yılındaki bir ilanda “*General Süleyman Faik oğlu Ali Naci*” adına kayıtlı Üsküdar'daki 1888 metrekaarelik alan, borca mahsuben Ziraat Bankası İstanbul Şubesi tarafından satışa çıkarılmıştır.³⁷

³⁴ BOA, Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES), 119/86 (22 Mart 1903).

³⁵ *Sefire Emine Esenbel'in Anıları*, s. 26, 27, 32.

³⁶ *Sefire Emine Esenbel'in Anıları*, s. 27.

³⁷ “Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası İstanbul Şubesi'nden”, *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1939, s. 11.

Resim 4: Ali Naci Bey'in yaşadığı Faik Paşa köşkü. Günümüzde Acıbadem Dr. Şinasi Can Hastanesi
(Fotoğraf: Kasım Hızlı, 2021)

Köşk 1961 yılında Polis Huzurevi olarak kullanıldıktan sonra yanmıştır.³⁸ Acıbadem Grubu tarafından satın alınarak Acıbadem Hastaneleri'nin ilki köşkün arazisinde faaliyete başlamıştır. Bugün Acıbadem Dr. Şinasi Can Hastanesi müstemilatına dâhil olan köşk, hastanenin idari binası olarak hizmet vermektedir.

Sonuç

Kişisel hikâyeler, farklı bakış açılarına imkân tanıdığından bu çalışmada II. Abdülhamid (1876-1909) bahriyesinin önemli simalarından Faik Paşa'nın oğlu Ali Naci Bey'in biyografisi incelenmiştir.

Ali Naci öğrencilik, subaylık ve sivil hayattaki faaliyetleriyle dikkat çekici bir şahsiyettir. Siyasi firarların yaşandığı bir dönemde eğitim idealini gerçekleştirmek için yurtdışına kaçmıştır. Döneminin en prestijli deniz okullarından Greenwich'teki Royal Naval College'de eğitim görmüştür. Mekteb-i Bahriye'de ve Greenwich'te aldığı eğitimle talim gemilerinde yaptığı seyahatler, Ali Naci Bey'in denizcilik ihtisasını artırmıştır. Matematiğe olan fitrî yatkınlığı ve Greenwich'te aldığı haritacılık eğitimi, Ali Naci Bey'i döneminin önde gelen Bahriyelilerinden ve ülkenin donanımlı muallimlerinden biri hâline getirmiştir. Greenwich'te edindiği bilgi ve tecrübelerini, Mekteb-i Bahriye'deki muallimliği sırasında öğrencilerine aktararak iki mektep arasında köprü vazifesi görmüştür.

³⁸ Sudi Yenigün, *İstanbul'un İncileri Anadolu Yakası Camileri*, (İstanbul: Beykoz Belediyesi Yayınları, 2017), s. 281.

Ali Naci'nin babası Faik Paşa, aleyhindeki bir jurnalden korkarak 1901 yılında Malta'ya kaçmıştır. Faik Paşa, Jön Türk Devrimi'nin ardından 1908 yılında İstanbul'a dönmüş, ancak eski rütbe ve konumuna kavuşmadan ölmüştür. Ali Naci, gençlik yıllarından itibaren babası Faik Paşa'yla sıkıntı yaşamıştır. Bu durum, baba ve oğulun aile ve eğitim hayatını derinden etkilemiştir. Faik Paşa ve Ali Naci Bey arasındaki gerginlik paşanın firarıyla daha da artmıştır. Annesine ve kendisine olan muamelesinden dolayı babasına kırgın olan Ali Naci Bey, babasının tüm gayrimenkullerini satacağından haberdar olunca durumdan sarayı haberdar ederek satışa engel olmak istemiştir. Bu şekilde hem saraya olan bağlılığını göstermiş hem de yapılması muhtemel bir satış işleminin önüne geçerek servetini korumuştur.

Babası Faik Paşa gibi Ali Naci Bey de asabi mizaçlıdır. O da eşi Fevziye Hanım'la huzursuzluk yaşamıştır. Bu huzursuzluk ailenin soyadı tercihini bile etkilemiştir. Fevziye Hanım ve çocukları "Dengiz" soyadını alırken Ali Naci Bey "Kurtaran" soyadını almıştır. Baba ve oğulun sinirli kişilikleri, mesleki kariyerleri kadar aile ilişkilerinde de istikrarsız bir hayat sürmelerine sebep olmuştur.

Ali Naci ve babasının ikbal devri, II. Abdülhamid dönemiyle sınırlı kalmıştır. Baba ve oğul, Jön Türk Devrimi'nin ardından rütbe ve statülerini kaybetmişlerdir. Bu durum özellikle en tecrübeli yıllarında Ali Naci Bey gibi iyi yetişmiş bir subaydan istenen verimin alınmasını engellemiştir.

EXTENDED ABSTRACT

The reign of Abdülhamid II was engraved in the memories with naval discussions. The maritime history of this period was shaped in the shadow of these discussions. Since personal stories allow for different points of view, in this study, the biography of Ali Naci Bey, the son of Faik Pasha, one of the important figures of Abdülhamid II's navy, is examined.

Ali Naci was a remarkable personality with his activities in education, military office and civilian life. At a time of political desertion, he fled abroad to realize his ideal of education. He was educated at the Royal Naval College in Greenwich, one of the most prestigious naval schools in the world. He experienced tension with his father Faik Pasha, lost his status during the Committee of Union and Progress period, and continued his life as an ordinary citizen in the Republican period. In this study, using the data analysis method based on archival documents and secondary sources, Ali Naci Bey's biography was tried to be constructed.

Ali Naci, who was awarded the right to study abroad as he graduated from the Naval School with merits, was prevented from going abroad by his father. Offended by the treatment of his father, Ali Naci secretly boarded a British ship moored in front of Dolmabahçe on May 19, 1891 and went to England to complete his education. He served as a captain on the River Thames for a while. Ali Naci's main goal was to become a staff officer. The initiative made through the London ambassador Rüstem Pasha for the admission of Ali Naci to the Royal Naval College was successful. From 26 October 1893, he began taking courses in astronomy and naval cartography at The Royal Naval College in Greenwich.

The Royal Naval College, which houses the Royal Observatory, is located on London's River Thames. The college building, which was built as a naval hospital in the seventeenth century, started to serve as a royal naval school in 1873. The aim of the college is to develop skills for the various tasks a naval officer is asked to perform. Requirements for students are knowledge of English and mathematics.

After his graduation from the College, Ali Naci returned to his homeland on February 19, 1895. He was a geometry teacher at Naval School. Ali Naci Bey, known for his loyalty to Abdülhamid II, was demoted from his rank after the Young Turk Revolution and employed in passive duties. This humiliating treatment increased his opposition to The Committee of Union and Progress administration. He became a sharp opponent of The Committee of Union and Progress. This situation prevented the desired efficiency from a well-trained officer like Ali Naci Bey. After retiring in 1917, he worked at the British Embassy.

Ali Naci's father, Faik Pasha, fled to Malta in 1901, fearing an information against him. Faik Pasha returned to Istanbul in 1908 after the Young Turks Revolution, but died before regaining his former rank and position. Ali Naci and his father's prosperity period was limited to the reign of Abdülhamid II. Both father and son lost their privileges after Young Turk Revolution.

His aptitude for mathematics and his knowledge of cartography made Ali Naci Bey one of the leading sailors of his time and one of the country's most knowledgeable teachers. He served as a bridge between the two schools by transferring the knowledge and experience he gained in Greenwich to his students during his tenure at Naval School.

Ali Naci spent the last years of his life in Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı. With the pistol he wore around his waist, he supervised the planting-harvesting of the fields belonging to the lodge. During these years, he was referred to as "Deli Ali Bey". He received the surname "Kurtaran" in 1934. He died on May 10, 1942 and was buried in Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı.

He lived in the mansion belonging to his father in Acıbadem, İstanbul. Ali Naci Bey married Fevziye Hanım, the daughter of Nuri Piri Bey. The couple had four children: Ahmed İhsan, Hasene, Hasan, Emine Rabia. Ahmed İhsan and Hasan were naval officers like their father and grandfather.

This study presents the biography, family bonds and professional career of Ali Naci Bey. Contrary to escapes which generally used to be conducted with political impulses during the reign of Abdülhamid II, the study examines the dynamics underlying this escape which was conducted for the sake of education. This study discusses the impacts of Ali Naci Bey's escape on his family and the palace.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Deniz Tarihi Arşivi, (DTA.YKL.d), 3942/243-244.

Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3), 381/5; 408/63; 408/70; 409/81; 409/90; 409/99; 409/101.

Hariciye Nezareti Siyasi Kalemi (HR.SYS), 1802/42; 1812/3.
Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK), 72/18.
Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS), 419/52.
Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES), 119/86.

Sürelî Yayınlar

Ceride-i Bahriye
Cumhuriyet
Milliyet
Pertev-i Adalet,

Salnâmeler

Salname-i Bahri, Dersaadet 1315, Matbaa-i Bahriye.
Bahriye Salnamesi, Dersaadet 1317, Matbaa-i Bahriye.
Bahriye Salnamesi, Dersaadet 1318, Bahriye Matbaası.

Makaleler ve Kitaplar

Çoker, Fahri: *Deniz Harp Okulumuz 1773*, İstanbul: T.C. Deniz Basımevi, 1977.
Gövsâ, İbrahim Alaettin: *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul: Yedigün Neşriyat, Tarihsiz.
Koçu, Reşad Ekrem: *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Koçu Yayınları, 1971.
Korkmaz, Mehmet: "İstanbul'dan Basra'ya Gönderilen İlk Osmanlı Harp Gemileri: Bursa ve İzmir Korvetlerinin Seyir Günlüğü (24 Eylül 1865-3 Aralık 1866)", *Tarih Dergisi*, 69 (2019/1), 87-112.
Korkmaz, Mehmet: *Basra Körfezi'nde Osmanlı Denizcilik Faaliyetleri (1847-1914)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021.
Lloyd, Christopher: "The Royal Naval Colleges at Portsmouth and Greenwich", *The Marine's Mirror*, 1966, 52/2, 145-156.
Öndeş, Osman: *Bin Renk Bir Ömür Sefire Emine Esenbel'in Anıları*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.
Pakalın, Mehmed Zeki: *Sicill-i Osmani Zeyli-Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi*, Haz. Özen Tok-Hava Selçuk, C. VI, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
Yenigün, Sudi: *İstanbul'un İncileri Anadolu Yakası Camileri*, İstanbul: Beykoz Belediyesi Yayınları, 2017.
Yüce, Emin: *Abdülhamid Donanmasında Bir Bahriyeli-Donanma Zabiti Emin Yüce'nin Hatıraları*, Haz. Şakir Batmaz, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Elektronik Kaynaklar

Michael Talbot, "Ali Naci Goes to Greenwich: The Education of a Late Ottoman Naval Officer",
<http://www.docblog.ottomanhistorypodcast.com/2015/09/ali-naci-goes-to-greenwich-education-of.html>.
<https://www.nationalarchives.gov.uk/currency/#currency-result>

Ekler

EK-I:

*Ali Naci Bey'in torunu Prof. Dr. Selçuk Esenbel tarafından
Deniz Müzesi'ne bağışlanan kitaplarından tespit edebildiklerimizin künyesi:³⁹*

- Ali Haydar Emir (Alpagut), 1866-1869 *Girit İhtilâli: Gamsız Hasan Bey Erkadiyi Nasıl Batırdı*, Deniz Matbaası, İstanbul 1931, 51 s.
- E. W. Crack, *Ahen Sefaininde Pusula İnhiraf-ı Arızısı*, Çev. Yusuf Ziya, Matbaa-i Bahriye, Dersaadet 1333, 150 s.
- Ali Osman, *Ameli ve Nazari Buhar Makineleri*, Şirket-i Tab'îye, Dersaadet 1326, 368 s.
- J. K. Elfilestun (?), *Anşuts Cayro Pusulası: Tarihi, Müfredatı, Nazariyatı, Ameli İstimali*, çev. Abdurrahim, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1922, 99 s.
- J. Lemoine - Vincent, *Fizik*, çev. Kemal Zaim (Sunel), Milli Matbaa, İstanbul 1926. 480 s.
- Hüseyin, *İlm-i Cebir*, Kısım-1 Evvel, Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, Dersaadet 1312, 396 s.
- Ali Fuad (Erden), *Musavver 1293-1294 Osmanlı-Rus Seferi*, Kitabhane-i İslam ve Askeri, İstanbul 1326, 320 s.
- Mustafa Eşref-Mahmud Celal, *Sabit Torpido Dersleri*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1330.
- Mustafa Eşref, *Torpido Dersleri*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1330.
- Minas, *Tavuk, Hindi, Kaz, Ördek Beslemek yahut Tavuk Meraklılarına Hediye*, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1306, 156 s.

³⁹ Bu liste Deniz Müzesi İhtisas Kütüphanesi'ni kataloğu üzerinde yapılan çalışmadan elde edilmiştir. Fakat söz konusu kütüphanede nadir eserlerin katalog çalışması devam ettiğiinden Ali Naci Bey'in kütüphanesinden nakledilen başla kitaplar da olabileceği muhtemeldir.